

Міжнародні ринки природного газу: проблеми та шляхи їх подолання

А.І. Марченко

канд. техн. наук

І.О. Стукаленко

Національна акціонерна компанія

«Нафтогаз України»

УДК 339.13; 621.6.028

Розглянуто можливості співробітництва в газовій сфері між Україною та ЄС, використання інструментів Енергетичного Співтовариства, глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі, входження України до єдиного європейського ринку природного газу. Проаналізовано нормативно-правову базу СНД у газовій сфері і зроблено висновок щодо нагальної потреби її вдосконалення та розвитку. Показано основні тенденції на міжнародних газових ринках.

Рассмотрены возможности сотрудничества в газовой сфере между Украиной и ЕС, использования с этой целью инструментов Энергетического сообщества, глубокой и всеобъемлющей зоны свободной торговли, вхождения Украины в единый европейский рынок природного газа. Проанализирована нормативно-правовая база СНГ в газовой сфере и сделан вывод о настоятельной необходимости ее совершенствования и развития. Показаны основные тенденции на международных газовых рынках.

The opportunity for cooperation in oil and gas sphere between Ukraine and the EU, the use of Energy Community tools, the deep and comprehensive free trade area, Ukraine's joining the single European market for gas was discussed. The CIS analysis of the standardization and Legal Framework in the gas sector and the urgent need of it improvement and development was made. The main trends in the international gas markets were shown.

«Україна є найважливішою транзитною країною для поставок газу до Європи», – ці слова, які прозвучали на спільній конференції «Україна – ЄС» щодо модернізації газотранспортної системи України, дуже вагомо окреслюють роль газової інфраструктури в функціонуванні європейського ринку газу. Проте зараз цього замало, бо Україна та її газова інфраструктура поступово стають частиною єдиного європейського ринку, який створюється. Крім того, на сьогодні в правовому полі ЄС терміна «транзит» не існує взагалі.

На вересневій 2012 року конференції «Baltic Energy Market Interconnection Plan» ще раз наголошувалося, що основою консенсусу між урядами, споживачами та промисловістю у сфері енергетики в Європі є прагнення створити ефективно функціонуючі та конкурентні енергетичні ринки у внутрішніх кордонах Європи. Ціни на цих ринках повинні відповідати попиту та пропозиції [1]. Як відомо [2], Євросоюз разом із Балканськими країнами та Туреччиною створили Енергетичне Співтовариство з метою заснувати інтегрований ринок природного газу та розробити як його важливу частину єдиний механізм для транскордонного транспортування природного газу, електроенергії та інших енергетичних товарів. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства (ДЕС) передбачає співробітництво з безпеки постачання газу, спільні заходи з регулювання імпорту та експорту газу, єдиний простір регулювання торгівлі газом. Важливим є принцип солідарності. Енергетичне Співтовариство може вжити заходів для регулювання імпорту та експорту газу до третіх країн для забезпечення стабільного функціонування внутрішнього ринку. В країнах-членах Енергетичного Співтовариства заборонені митні та кількісні обмеження імпорту та експорту газу.

Україна є повноправним членом ДЕС, що зобов'язує впроваджувати положення єдиного нормативно-правового поля Європейського Союзу в сфері газу та дозволяє стати учасником інтегрованого ринку газу та інфраструктурних послуг,

пов'язаних зі зберіганням та транскордонним транспортуванням газу.

До переліку базових документів, на яких будується єдиний ринок газу ЄС та країн-членів Енергетичного співтовариства, входять документи Європейського парламенту та Ради щодо спільних правил внутрішнього ринку природного газу [3] та умов доступу до мереж транспортування природного газу [4], у т. ч. встановлюються спільні правила у сфері транспортування, постачання, розподілу, зберігання газу та доступу до інфраструктури для транскордонного обміну газом.

Створюється єдиний регуляторний простір. Агенція зі співробітництва національних енергетичних регуляторів (ACER) є органом ЄС, який також регулює питання функціонування транскордонної інфраструктури: порядок і умови доступу до інфраструктури, моніторинг ринків газу, підготовка пропозицій та висновків для Єврокомісії. Україна може і повинна брати участь у роботі ACER та інших інституцій, створених у ЄС з метою впровадження ідеї єдиного ринку.

Важливі рішення, які сприяють утворенню єдиного ринку газу Україна–ЄС, ухвалено 2012 року:

✓ Національний план дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка» містить розділ «Політична асоціація та економічна інтеграція України в Європейський Союз», який передбачає «завершення процесу укладання» та «створення національного механізму імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС»;

✓ парафровано проект Угоди про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі Україна–ЄС (DCFTA). Імплементація угоди відкриває нові можливості для інтеграції ефективного використання енергетичних ринків, співробітництва у газовій торгівлі, ефективного використання наявної газової інфраструктури та безпеки постачання газу. Зокрема, стимулюватиме розвиток торговельних відносин у сфері послуг із транспортування та

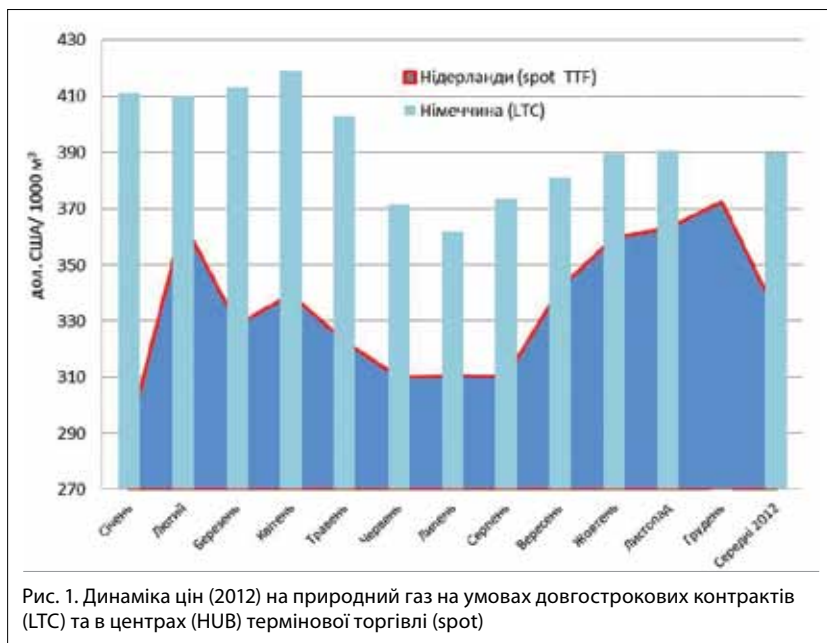

Рис. 1. Динаміка цін (2012) на природний газ на умовах довгострокових контрактів (LTC) та в центрах (HUB) термінової торгівлі (spot)

зберігання природного газу, здійснення диверсифікації замовників послуг. Реалізація угоди дасть можливість імпортерам газу в Європі вибирати маршрут отримання газу: обхідними і дуже дорогими або територією України – випробуваним, надійним, економічно привабливим шляхом. Особливо важливо, що транскордонне транспортування імпортованого газу здійснюватиметься територією країни, в якій діє нормативно-правове поле ЄС (НПП ЄС) у межах єдиного ринку, за одними правилами.

Угода DCFTA з Європейським Союзом визначає переломний момент, після якого Україна стає невід'ємною частиною європейського ринку газу, а її газова інфраструктура, у тому числі підземні сховища газу, перетворюються на ланки виробничого ланцюга європейських компаній. Це дасть змогу Україні надавати зацікавленим компаніям інфраструктурні послуги, які будуть застосовуватись у недискримінаційний спосіб, за європейськими правилами та прозорими тарифами, враховувати потребу в збереженні, модернізації та розвитку інфраструктури, відображати фактично понесені витрати. Тарифи мають сприяти ефективній торгівлі газом, підтримувати або створювати експлуатаційну сумісність транспортних мереж [4]. Повноправна участь в європейському ринку дасть можливість скористатися його перевагами – значно нижчими цінами на природний газ, солідарністю, безпекою. Розвинений конкурентний диверсифікований ринок сприяє розвитку термінової (spot) торгівлі, що впливає на ціни, за якими імпортується газ (рис. 1) [5].

Принцип солідарності в ЄС видно на прикладі країн Балтії, які мають лише одне джерело та маршрут імпорту газу, що призводить до ускладнень на ринку, зокрема до високих цін. Єврокомісія розглядає газовий ринок країн Балтії (Фінляндія, Естонія, Латвія і Литва) як ізольований. 2008 року було створено Групу високого рівня під головуванням Єврокомісії,

яка розробила Балтійський план об'єднання енергетичного ринку (BEMIP – Baltic Energy Market Interconnection Plan). Згідно з планом BEMIP вживається ряд заходів із метою залучення країн Балтії до загальноєвропейського контексту безпеки поставок, досягнення високого рівня диверсифікації маршрутів і джерел надходження газу. З цією метою здійснюються проекти інфраструктурних з'єднань із можливістю реверсних потоків газу, розвитку підземних сховищ, побудови інфраструктури для скрапленого природного газу (LNG – liquefied natural gas) [6, 7]. Важливо, що плани ЄС передбачають механізми, за якими здійснюється фінансування зазначених проектів.

Раніше Європейський парламент ухвалив рішення про допомогу Україні у переговорах щодо умов постачання газу з Росії, щоб забезпечити відповідність умов газової торгівлі Україна–РФ стандартам та цінам ЄС [8].

У той же час потрібно зауважити, що більшість природного газу в Україну імпортується на українській–російській кордон. Сьогодні це єдиний шлях, яким фізично може надходити природний газ із родовищ РФ, Казахстану, Узбекистану, інших країн

Співдружності незалежних держав (СНД). Серед міжнародних документів СНД назвемо два: про проведення узгодженої політики у сфері транзиту природного газу та аналогічний документ щодо нафти і нафтопродуктів. Угоди СНД в сфері транзиту вуглеводнів важливі, оскільки передбачають:

заходи для забезпечення вільного транзиту під час його трубопровідного транспортування;

зобов'язання вживати необхідних заходів, у т.ч. спільних, для того, щоб жодна зі сторін не опинилася під загрозою відключення від джерел газопостачання.

Після відомих подій 2006 і 2009 років дуже зрозуміла важливість останнього і ступінь дієвості угод СНД. Угоди є чинними для більшості країн СНД, проте РФ 2007 р. (Розпорядження Уряду РФ від 29.10. 2007 р. № 1507-р) і 2008 р. (Розпо-

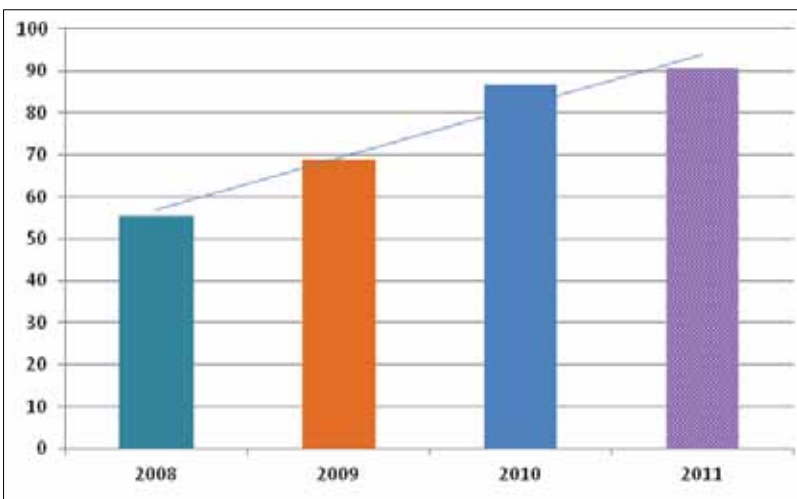

Рис. 2. Загальний імпорт скрапленого природного газу (LNG) до Європи в 2008–2011 рр., млрд м³

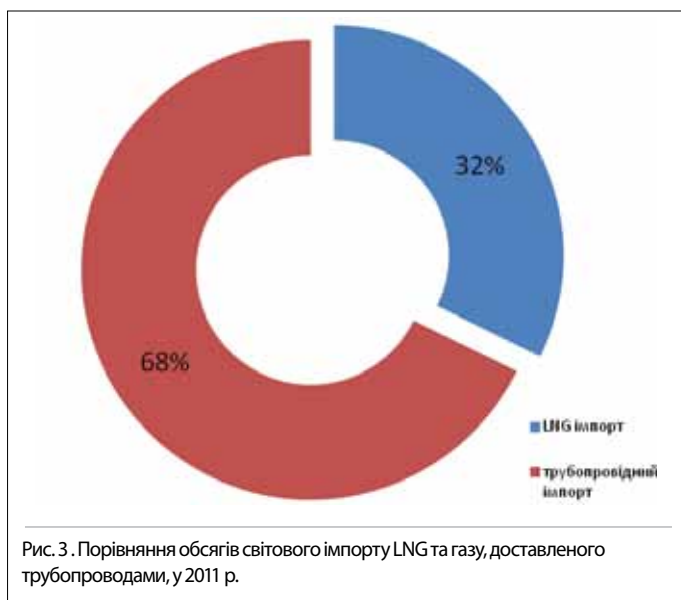

Рис. 3. Порівняння обсягів світового імпорту LNG та газу, доставленого трубопроводами, у 2011 р.

рядження Уряду РФ від 01.02.2008 р. № 97-р) припинила тимчасове застосування зазначених угод.

У липні 2012 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 5193-VI, яким ратифіковано новий Договір про зону вільної торгівлі (ЗВТ СНД). У ст. 7 «Свобода транзиту» вказаного Договору зазначено, що регулювання транзиту товарів здійснюється відповідно до положень Світової організації торгівлі (СОТ). Але на відміну від документів СОТ, «положення цієї статті (договору ЗВТ СНД) не поширюються на трубопровідний транспорт». Договір не усунув митних бар'єрів. Країни-експортери продовжують застосовувати мито (до 30 %) під час експортування природного газу.

Нормативно-правове поле СНД сьогодні не дає можливості ефективної співпраці в газовій галузі і потребує розвитку та вдосконалення на базі чинних багатосторонніх документів СОТ, Енергетичної Хартії з урахуванням досвіду газового ринку ЄС. Існує необхідність підвищити ефективність застосування чинних угод СНД шляхом встановлення регулярного моніторингу їх виконання.

Газові ринки світу і Європи зокрема відчутно змінилися останнім часом. Швидко розвивався імпорт LNG на європейські ринки. За 4 роки (з 2008 по 2011 рр.) обсяги імпорту збільшилися на 65 % (із 55 у 2008 р. до 91 млрд м³ у 2011 р.) (рис. 2) [9].

До групи найбільших імпортерів увійшла Велика Британія, яка збільшила свій LNG-імпорт із 1 до 25 млрд м³ (28 % імпорту до Європи) і потіснила Іспанію (27 %) на першій сходинці в Європі. 2011 року імпорт LNG становив: у Франції – 16 %; в Італії – 9 %; Бельгії і Турції по 7 % від річного імпорту в Європу. Загалом у світі 2011 року імпорт LNG сягав 330,8 млрд м³, що становить 32 % від загального імпорту та 52 % від обсягу імпорту газу (694,6 млрд м³) трубопровідним транспортом (рис. 3) [9].

Продовжується тенденція диверсифікації імпорту природного газу. 2011 року Польща, Чехія, Угорщина одержували газ не тільки з РФ, а також із Норвегії, Німеччини та інших країн ЄС. Здійснюється модернізація та розширення інфраструктури підземного зберігання як важливого фактору надійності та безпеки поставок газу. Здійснення проектів, які внесені в інвестиційну

базу даних GSE (організація представляє інтереси 31 оператора сховищ газу, потенціал яких становить 85 % від наявного в ЄС), дасть змогу збільшити потужність сховищ на 70,8 млрд м³ [10]. Україна зберігає лідируючу позицію за наявної інфраструктури підземного зберігання газу. Коефіцієнт співвідношення можливостей ПСГ до річного обсягу споживання становить в Україні понад 60 % порівняно з 15–25 % в інших країнах.

Отже, нормативно-правове поле СНД потребує подальшого розвитку як щодо використання газової інфраструктури, так і впровадження моніторингу виконання чинних угод.

Входження України до єдиного газового ринку ЄС, використання інструментів Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, положень Угоди про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі Україна – ЄС (DCFTA) дасть можливість скористатися європейським досвідом із метою створення економічно ефективного діючого ринку газу, що має диверсифіковані джерела, маршрути постачання газу і використовує переваги біржової і спотової торгівлі.

Список літератури

1. **Oettinger G.**, EU Commissioner for Energy, Opening speech at the BEMIP Regional Conference/Vilnius, 14.09.2012. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/oettinger/headlines/speeches/2012/09/doc/2012_09_13_bemip_final.pdf.
2. **Про ратифікацію** Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: Закон України від 15 грудня 2010 №2787-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 24. – С. 170.
3. **DIRECTIVE 2009/73/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC // Official Journal of the European Union, 14.8.2009.
4. **REGULATION (EC) No 715/2009 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) No1775/2005 // Official Journal of the European Union, 14.8.2009.
5. **DG ENERGY**, Quarterly Report on European Gas Markets, Market Observatory for Energy, Vol.5, 2012, Issues 2,3 2012. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/observatory/gas/gas_en.htm; <http://www.apxindex.com/market-results/spot-markets/apx-gas-nl/>.
6. **Memorandum of Understanding on Baltic Energy Market Interconnection Plan/** http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/doc/2009_bemip_mou_signed.pdf.
7. **BEMIP /BALTIC ENERGY MARKET INTERCONNECTION PLAN – 4th progress report.** – June 2011 – May 2012. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/doc/20121016_4rd_bemip_progress_report_final.pdf.
8. **European Parliament resolution of 1 December 2011** containing the European Parliament's recommendations to the Council, the Commission and the EEAS on the negotiations of the EU-Ukraine Association Agreement (2011/2132(IN). – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0545+0+DOC+XML+V0//EN>.
9. **BP Statistical Review of World Energy**, June 2012. – Режим доступу: <http://www.bp.com/>.
10. **GSE Investment Database.** – Режим доступу: <http://www.gje.eu.com/index.php/maps-data/gse-investment-database>.